

Pregledni članak
324(497.4):327.39(4-67EU)
Primitljeno: 11. ožujka 2007.

Referendum o ulasku Slovenije u Europsku Uniju: međunarodni komparativni pogled

DAMJAN LAJH*
ALENKA KRASOVEC**

Sažetak

U prilogu se iz međunarodno-komparativne perspektive razmatraju okolnosti, kampanja i rezultat referenduma o ulasku Slovenije u Europsku Uniju. Referendamsku kampanju o ulasku Slovenije u Europsku Uniju autori opisuju kao “igru mačke i miša” zato što je (službena/vladina) kampanja za ulazak Slovenije u Europsku Uniju bila vrlo dobro organizirana i uravnotežena i, kao takva, posve suprotna kampanji protiv ulaska Slovenije u Europsku Uniju. Potonja se, usto, po pravilu svodila na predstavljanje uskih, individualnih interesa. Neovisno o tome, vrlo uvjerljiva pobjeda pobornika ulaska u Europsku Uniju (gotovo 90%) donekle je iznenađujuća, podjednako kao i razmjerno nizak odziv na referendum (60,4%). Kao ključne čimbenike tako visokom opredjeljenju za ulazak Slovenije u Europsku Uniju autori ističu visok stupanj suglasnosti u redovima političke, društvene i gospodarske elite te preorijentaciju dotadašnjih najistaknutijih i najutjecajnijih euroskeptičnih igrača na (pred)referendumske rasprave o ulasku Slovenije u NATO. Zato se u prilogu donekle razmatra i referendum o ulasku Slovenije u NATO, ali samo onoliko koliko je utjecao na kampanju i rezultat referenduma o uključivanju u Europsku Uniju.

Ključne riječi: referendum, Slovenija, Europska Unija, NATO

* Damjan Lajh, docent na Fakultetu za društvene znanosti, Ljubljana.

** Alenka Krasovec, docentica na Fakultetu za društvene znanosti, Ljubljana.

Uvod

U razdoblju od ožujka do rujna 2003. u devet¹ zemalja kandidatkinja za ulazak u Europsku Uniju (u daljnjem tekstu EU) provedeni su referendumi o ulasku tih zemalja u EU. Na te se referendume po pravilu gleda kao na posljednji korak zemalja kandidatkinja na putu uključivanja u EU. Oni imaju ulogu 'legitimatora' uključivanja pojedine države u nadnacionalno uređenje. Za osam bivših socijalističkih zemalja – Češku, Estoniju, Mađarsku, Letoniju, Litvu, Poljsku, Slovačku i Sloveniju – ti su referendumi zapravo bili i bitan međaš u širem procesu političke, ekonomske i socijalne preobrazbe započete raspadom komunističkih sustava i prelaskom u demokratske sustave u razdoblju od 1989. do 1991. godine (Szczerbiak/Taggart, 2004.).

Posljednje širenje EU-a u svibnju 2004. bilo je povijesni *unicum* u dosadašnjem europskom povezivanju: u nadnacionalnu strukturu uključeno je *sui generis* deset novih članica, od kojih čak osam bivših socijalističkih zemalja iz Srednje i Istočne Europe. S jedne su strane demokratizacija nekadašnjih socijalističkih zemalja, urušavanje vojno-političke podjele Europe i probijanje ekonomskih granica između dotad blokovski razdvojenih dijelova europskoga kontinenta potaknuli pritiske na EU da se otvori za nove članice (Jacobsen, 1997.: 1; Lajh/Fink-Hafner, 2002.: 976). S druge pak strane bivše socijalističke zemlje Srednje i Istočne Europe stigle su u svom razvitku do bitne granične točke. U projektu pridruživanja EU-u riječ je, naime, ponajprije o vladavini prava, demokraciji i ljudskim pravima (Bučar/Brinar, 2002.: 654). U tom kontekstu EU po pravilu predstavlja bitan katalizator, odnosno, stimulator prelaska u demokraciju, koji pritiscima radi dosezanja određenih kriterija potiče demokratski razvoj, poštovanje temeljnih ljudskih prava i otvaranje političkog sustava (Grabbe, 2001.: 1014). Agh (2003.: 9) usto kaže da su upravo bivše socijalističke zemlje iz Srednje i Istočne Europe bile najveće žrtve bipolarne podjele svijeta pa da su raspadom te podjele najviše dobile.

Koristeći se odabranim strukturnim, institucionalnim, kontekstualnim i strateškim varijablama, u ovome prilogu analiziramo okolnosti, kampanju i ishod referenduma (rezultat i sudjelovanje) o ulasku Slovenije u EU. Tzv. EU-referendum proveden je u Sloveniji 23. ožujka 2003., istodobno s referendumom o ulasku Slovenije u NATO. Zbog toga se u ovome prilogu djelomično bavimo i tim referendumom, ali samo u okviru njegova utjecaja na tijek i ishod EU-referenduma. Radi lakšega razumijevanja širega konteksta razmatrane tematike uvodno 1) opisujemo uzročni model za istraživanje i razumijevanje referendumskega odlučivanja o europskom povezivanju i 2) uključujemo međunarodnu komparativnu perspektivu kojom predstavljamo neke odabrane značajke i posebnosti (ponajprije rezultate i odziv) EU-refe-

¹ Referendum o ulasku u EU nije proveden samo na Cipru.

renduma provedenih od ožujka do rujna 2003. u drugim bivšim socijalističkim zemljama, kandidatkinjama za ulazak u EU i na Malti.

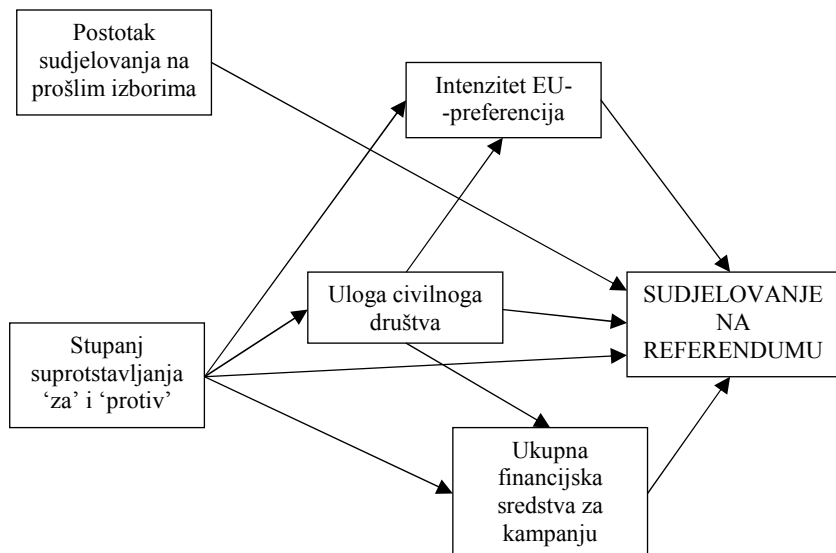
Referendumi i odlučivanje o europskom povezivanju

Međunarodno-komparativna istraživanja donošenja odluka referendumima vrlo su rijetka. Zato su dosad bili rijetki i pokušaji formuliranja općih teorija o referendumskom odlučivanju koje bi sadržavale bilo identificiranje varijabli što potencijalno utječu na sudjelovanje birača u referendumskom odlučivanju, bilo onih varijabli što potencijalno utječu na rezultat referendumske odlučivanja. U povodu obavljenih referenduma u bivšim socijalističkim zemljama Srednje i Istočne Europe i na Malti prilikom posljednjega širenja EU-a, Szczerbiak/Taggart (2004.) izradili su dva uzročna modela koji bi, po njihovu mišljenju, ponajbolje prognozirali i odziv na referendum i rezultat referendumske odlučivanja (v. grafičke prikaze 1 i 2). Pritom su identificirali nekoliko neovisnih varijabli koje, po njihovu mišljenju, najviše objašnjavaju. Autori usto navode mogućnost postojanja i drugih neovisnih varijabli, koje u proces prognoziranja mogu unijeti određene promjene. Uvjereni su, međutim, da bi te promjene bile razmjerno male i da bi se pojavljivale samo u pojedinim slučajevima.

Autori su oba modela formirali uočavanjem ključnih neovisnih varijabli i na temelju određenih pretpostavki povezanih s izabranim varijablama. Uvjereni su da odziv na referendum bitno ovisi o sljedećim neovisnim varijablama (v. grafički prikaz 1): postotku sudjelovanja na prošlim izborima; intenzitetu EU-preferencija od strane svih relevantnih igrača; stupnju suprotstavljanja između referendumske “za” i “protiv”; ulozi civilnoga društva; ukupnim financijskim sredstvima namijenjenim referendumske kampanji. U tom kontekstu autori su istaknuli značenje sljedećih pretpostavki:

- a) što je viši/niži opći stupanj participacije na izborima, to je viši/niži stupanj sudjelovanja na referendumu;
- b) što su više/manje građanima bliske EU-preferencije, to će viši/niži biti odziv na referendum;
- c) što je veće/manje protivljenje ulasku u EU, kako među elitom, tako i u javnosti, to će veće/manje biti sudjelovanje na referendumu;
- d) što je veća/manja angažiranost civilnoga društva, to će veće/manje biti sudjelovanje na referendumu;
- e) što je više/manje sredstava namijenjenih referendumske kampanji, to će veće/manje biti sudjelovanje na referendumu.

Prikaz 1: Odabrane varijable koje utječu na sudjelovanje na referendumu

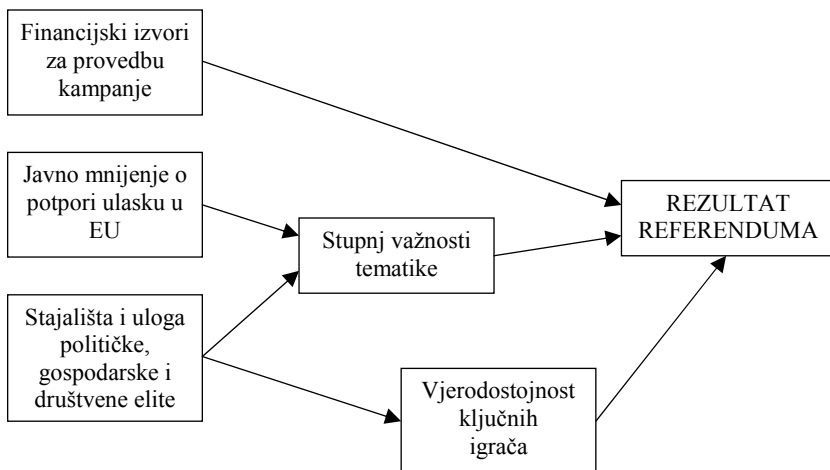

Izvor: Szczerbiak/Taggart (2004.: 567).

S druge pak strane, autori su uvjereni da na rezultat odlučivanja na referendumu bitno utječu sljedeće neovisne varijable (v. prikaz 2): javno mnijenje o potpori ulasku u EU; financijski izvori za vođenje kampanje; stajališta i uloga političke, gospodarske i društvene elite; stupanj poznavanja europske problematike; kredibilnost ključnih igrača. U tom kontekstu autori su istaknuli značenje sljedećih pretpostavki:

- što je veća/manja potpora javnoga mnijenja ulasku u EU, to je veća vjerojatnost odluke za/protiv ulaska u EU;
- što su veća/manja sredstva za vođenje kampanje, to je veća vjerojatnost odluke za/protiv ulaska u EU;
- što su manje/više jasna stajališta političke, gospodarske i društvene elite o pridruživanju EU, to je veća vjerojatnost odluke za/protiv ulaska u EU;
- što je veće/manje poznavanje europske problematike, to će rezultat prognoziranja odluke za/protiv ulaska u EU biti povoljniji;
- što su više/manje vjerodostojni ključni igrači koji izlažu svoja stajališta, to je veća vjerojatnost odluke za/protiv ulaska u EU.

Prikaz 2: Odabrane varijable koje utječu na rezultat referenduma

Izvor: Szczerbiak/Taggart (2004.: 566).

Kao što smo već spomenuli, u razdoblju od ožujka do rujna 2003. u devet zemalja kandidatkinja za ulazak u EU provedeni su referendumi o njihovu ulasku u EU (v. tablicu 1). Uobičajeno vrlo velika očekivanja od ulaska u EU ujedno su bila i veliko opterećenje. Ipak su gotovo za sve zemlje koje su provele referendume o pristupanju EU-u karakteristični razmjerno visoka suglasnost političkih elita, razmjerno velika potpora građanki i građana te izostanak ozbiljne oporbe ulasku u EU. Samo je Malta u tome bila iznimka.

Tablica 1: Datumi referenduma o ulasku u EU 2003. godine

Država	Datum
Malta	8. ožujka
Slovenija	23. ožujka
Mađarska	12. travnja
Litva	10. i 11. svibnja
Slovačka	16. i 17. svibnja
Poljska	7. i 8. lipnja
Češka	13. i 14. lipnja
Estonija	14. rujna
Letonija	20. rujna

Izvor: Szczerbiak/Taggart (2004.:559).

Kao što se vidi iz tablice 2, praktički su u svim zemljama kandidatkinja za pristup u EU iz Srednje i Istočne Europe ostvareni rezultati koji znače vrlo uvjerljivu potporu ulasku u EU. Promatrano iz povijesne perspektive, osam od deset najuvjerljivijih potpora ulasku u EU na dosadašnjim referendumskim odlučivanjima odnosi se na bivše socijalističke zemlje. U njima se ta potpora kretala od 66,83 postotaka u Estoniji do 93,71 u Slovačkoj. Kao što smo već spomenuli, iznimka je bila Malta, u kojoj je većinska potpora ulasku u EU postignuta sa samo 3,6 postotna poena iznad granične crte od 50 posto. Takav je rezultat objašnjavan skorim parlamentarnim izborima i time što su dvije najveće stranke bile izrazito suprotstavljene u pogledu ulaska zemlje u EU (Cini, 2004.).

No za sve zemlje kandidatkinje za ulazak u EU iz Srednje i Istočne Europe bilo je istodobno karakteristično razmjerno nisko sudjelovanje na EU-referendumima. Kretalo se od 45,62 posto (u Mađarskoj, a to je i najmanje sudjelovanje na dosadašnjim EU-referendumima) do 72,50 posto (u Letoniji). Skroman odziv na EU-referendume, kakav je bio u bivšim socijalističkim zemljama, zabilježen je samo u dvama EU-referendumima u zapadnoeuropskim zemljama – u Velikoj Britaniji 64,03 posto (1975.) i Finskoj 70,40 posto. Malta je iznimka među novim članicama EU-a i po sudjelovanju na referendumu – odziv birača bio je čak 90,86 posto. Toliki se odziv pripisuje već spomenutom neslaganju najvećih stranaka o ulasku zemlje u EU, što je utjecalo na snažnu mobilizaciju birača (Cini, 2004.).

Tablica 2: Rezultati referenduma u ulasku u EU

Država	Postotak glasova za ulazak	Odziv birača
Slovačka	93,71	52,15
Litva	90,97	63,37
Slovenija	89,64	60,44
Mađarska	83,76	45,62
Irska (1972.)	83,10	70,88
Poljska	77,45	58,85
Češka	77,33	55,21
Velika Britanija (1975.)	67,23	64,03
Letonija	67,00	72,50
Estonija	66,83	64,06
Austrija	66,58	82,35
Danska	63,29	90,41
Finska	56,88	70,40
Malta	53,64	90,86
Švedska	52,74	83,22
Norveška (1994.)	47,80	89,00
Norveška (1972.)	46,50	72,90

Izvor: Szczerbiak/Taggart (2004.: 560-1).

Iz podataka u *tablici 2* također vidimo da se može govoriti o određenoj povezanosti stupnja sudjelovanja na EU-referendumima i stupnja potpore ulasku u EU. Što je veće sudjelovanje, to je manja potpora ulasku zemlje u EU i obratno.

Promatrano kronološki, referendume su, od bivših socijalističkih zemalja, prve obavile Slovenija (23. ožujka) i Mađarska (12. travnja). U obje su se birači u velikom postotku opredijelili za ulazak u EU, ali je za oba referenduma ujedno karakterističan nizak odziv birača. To se ponovilo u svim bivšim socijalističkim zemljama. Slab odziv birača u Sloveniji i Mađarskoj izazvao je zabrinutost osobito u trima zemljama koje su se upravo pripremale za referendume – u Litvi, Slovačkoj i Poljskoj. U tim zemljama, naime, ključno pitanje nije bilo hoće li referendumska potpora ulasku u EU biti dovoljno visoka, nego hoće li odziv birača na referendum biti viši od 50 posto. Jer, te su tri zemlje, nasuprot Sloveniji i Mađarskoj, utvrdile minimalni prag sudjelovanja na referendumu od 50 posto kao uvjet da referendum bude vrijedeći. Ta je granica s lakoćom premašena u Litvi (63,37 posto), ali jedva u Slovačkoj (52,15 posto). Slovačkoj je, prema Hendersonovoj (2004.), inače “nekarakteristična” mobilizacija od strane širokoga spektra političke elite, bitno pomogla da prijeđe čarobni prag od 50 posto. U Poljskoj je taj prag razmjerno lako prijeđen (sudjelovalo 58,85 posto). To se objašnjava time što je Poljska imala vjerojatno najrazvijeniju i najbolje organiziranu kampanju protiv ulaska u EU, čime je osigurana razmjerno snažna mobilizacija birača (v. Szczerbiak, 2004.).

Szczerbiak (2004.) u tome vidi i rezultat litvanskoga i slovačkoga iskuštva. Spomenute su zemlje, naime, referendumsko glasovanje proširile na dva dana zato da bi, nakon prvoga dana, objavile koliko je bilo sudjelovanje i tako drugoga dana potaknule mobilizaciju birača. Poljska je slijedila njihov primjer.

Za tri bivše socijalističke zemlje – Češku, Estoniju i Letoniju – koje su odlučile da će posljednje održati referendume, bilo je karakteristično najizraženije euroskeptično javno mnijenje (Szczerbiak/Taggart, 2004.: 562). Stoga nije iznenađujuće što su političke elite u tim zemljama odlučile da posljednje provedu referendume, uzdajući se u tzv. domino-efekte prethodnih (pozitivno) izvedenih referenduma, od kojih su očekivali da će potaknuti njihove birače na glasovanje za ulazak u EU i istodobno u njima pobuditi bojazan od mogućega ostanka izvan EU-a. Hanley (2004.), koji se u svom prilogu već u naslovu pita jesu li Česi narod euroskeptika, konstatira da je, unatoč dvjema snažnim euroskeptičnim strankama, proeuropski orijentirana kampanja izborila sigurnu pobjedu (77 posto glasovalo za ulazak u EU). Estonija i Letonija, koje su posljednje obavile referendume – tri mjeseca nakon Češke, a pola godine nakon prve, Malte – ostvarile su najniže potpore ulasku u EU (67,00, odnosno 66,83 posto) i istodobno najveće odzive birača (64,06, od-

nosno 72,50 posto) od svih bivših socijalističkih zemalja. Mikkil/Pridham (2004.) ističu da su u tim zemljama snažne ruske manjine izrazile osobito nisku potporu ulasku u EU, potaknute i time što je u argumentaciji u prilog EU-u često bilo “nedopadljivih” ocjena o Rusiji. U usporedbi s drugim bivšim socijalističkim zemljama, u slučaju Estonije i Letonije bila je, dakle, prisutnija sovjetska ostavština.

EU-referendum u Sloveniji

Priča o slovenskom EU-referendumu formalno je započela 15. srpnja 1997., kada je Državni zbor (u daljnjem tekstu DZ) odlučio da odluka u punopravnom članstvu Slovenije u EU-u mora dobiti potvrdu slovenskih građana, dakle, da mora biti prihvaćena na referendumu. Još prije spomenutoga datuma, a osobito poslije njega, i slovenska vlada i oporba isticale su da proces ulaska Slovenije u EU mora biti otvoren i da se o tome ne smije odlučivati iza zatvorenih vrata. Kao rezultat toga ‘dogovora’, Slovenija je bila jedina među deset zemalja kandidatkinja u kojoj je parlament raspravljao o pregovaračkim polazištima i potvrđivao ih prije nego što su bila poslana u Bruxelles (Lajh/Fink-Hafner, 2002.: 994; Zajc, 2002.: 672). Slovenija je također bila jedina zemlja kandidatkinja u kojoj su pregovaračka polazišta bila (barem formalno) predstavljena široj javnosti. Zato u usporedivoj perspektivi, s obzirom na rezultate istraživanja javnoga mnijenja Eurobarometar (2001.), nije iznenađujuće što su slovenski građani bili najbolje informirani o procesu širenja EU-a (54 posto anketiranih odgovorilo je da su vrlo dobro ili dobro informirani o procesu širenja EU-a) i o procesu ulaska Slovenije u EU (57 posto anketiranih očitivalo se da su vrlo dobro ili dobro informirani).

Okolnosti i ključna predreferendumska pitanja

Pripreme za EU-referendum u Sloveniji stavile su na dnevni red donositelja političkih odluka nekoliko pitanja o provedbi referenduma. Kako se posljednja faza ulaženja Slovenije u EU vremenski poklapala s uključivanjem Slovenije u NATO, uočljiva je bila tijesna povezanost s referendumom o NATO-u.

Tako je prvo ključno pitanje, povezano s provedbom EU-referenduma, bilo trebaju li referendum o ulasku u EU i NATO biti provedeni istodobno, kao dva odvojena pitanja, ili pak biti izvedeni posve odvojeno i neovisno jedan o drugome. Slovenska je politička elita učlanjenje u obje organizacije definirala kao dva međusobno povezana projekta, koji su u samoj srži slovenskoga nacionalnog interesa, dok slovensko javno mnijenje nije bilo toliko sklonu ulasku u NATO koliko ulasku u EU. Zapravo, vladao je (dijelom i opravdani) strah da referendum o ulasku u NATO neće uspjeti. Neki protiv-

nici ulaska Slovenije u NATO čak su mislili da je politička elita sklona istodobnoj provedbi dvaju referenduma upravo zbog toga da se poboljša referendumski rezultat o ulasku Slovenije u NATO. Napokon je bilo odlučeno da će oba referenduma biti provedena istodobno, kao dva odvojena pitanja. Po mišljenju Gregora Krajca (2003.), koji je u vrijeme pripremanja obaju referenduma bio direktor vladina ureda za informiranje,² najvažniji formalni razlog za istodobno održavanje referenduma bilo je smanjivanje referendumskih troškova. Napokon, i prema istraživanju javnoga mnijenja Politbarometar, provedenom u siječnju 2003., 57 posto anketiranih očitivalo se za istodobno održavanje obaju referenduma.

Drugo ključno pitanje koje se nametnulo u predreferendumskom razdoblju, a bilo je obilježeno prethodnom odlukom o istodobnom izvođenju referenduma o ulasku Slovenije u EU i NATO, bilo je pitanje vremena održavanja referenduma. Kako Državni zbor nije mogao ratificirati ugovor o pristupu EU-u prije nego ga, 16. travnja u Ateni, potpišu vođe zemalja članica i kandidatkinja, s održavanjem referenduma moglo se pričekati i do tada (kao što su to učinile sve druge kandidatkinje, osim Malte i Mađarske). U slovenskom je slučaju postojao pritisak za održavanje referenduma o ulasku u NATO jer su članice NATO-a očekivale da će referendumska odluka biti donesena do 26. ožujka 2003. zato što je za taj dan bilo najavljeno potpisivanje protokola o širenju NATO-a.³ Zbog tog pritiska i tadašnjega stanja u međunarodnoj zajednici, koja je također mogla utjecati na ishod referenduma (iračka kriza), isprva je bilo predloženo da referendumi budu polovinom veljače. Tom su se prijedlogu snažno suprotstavljali odgovorni za vođenje referendumske kampanje o ulasku Slovenije u EU, držeći da bi tako rani datum onemogućio zadovoljavajuće upoznavanje slovenske javnosti sa završnom fazom pregovora.

Tako je postignut kompromis da će se referendumi održati 23. ožujka 2003.; to je bio i posljednji mogući datum za održavanje referenduma o ulasku Slovenije u NATO. Tadašnji ministar za europska pitanja i vođa pregovaračkoga tima za ulazak Slovenije u EU Janez Potočnik javno je izrazio zadovoljstvo tom odlukom, ističući da ima dovoljno vremena da se “javnost upozna s dogovorenim pregovorima i da dobije odgovore na ključna pitanja i najkarakterističnije izraze zabrinutosti i povodu ulaska u EU”.⁴

² Kao direktor Ureda Vlade RS za informiranje, Krajc je bio odgovoran i za vođenje obiju referendumskih kampanja.

³ Zbog toga što je potpora javnoga mnijenja ulasku Slovenije u NATO stalno bila niska i nestabilna, članice NATO-a su očekivale da će se referendum održati prije potpisivanja spomenutoga protokola.

⁴ Intervju s Janezom Potočnikom, objavljen u dnevniku *Večer* 18. siječnja 2003.

Odluku o datumu održavanja dvaju referenduma donio je Državni zbor 30. siječnja 2003. Treće predreferendumsko pitanje, ono o naravi referenduma – obvezujući ili savjetodavni – tada je još bilo otvoreno. U skladu sa slovenskim Ustavom i zakonom o referendumu i pučkoj inicijativi, svaki referendum koji nije vezan uz određeni zakonski prijedlog može biti samo savjetodavan. Ali, kako su i javno mnijenje i parlamentarna oporba ‘zahtijevali’ da oba referenduma budu obvezujući, jedino je rješenje bilo promjena Ustava. Ustavne promjene⁵ podržao je 71 zastupnik, dok ih je osam glasovalo protiv. Protiv su glasovala sva četiri zastupnika ‘euroskeptične’ SNS i sva četiri zastupnika SMS. Potonji su, doduše, zagovarali ulazak Slovenije u EU, ali su se protivili ulasku u NATO. Protiv ustavnih promjena glasovali su zbog toga što je EU u njima prisutna u apstraktnom obliku. Promjenama je također utvrđeno da se nevrijedeći glasovi apstrahiraju i ne broje kao glasovi protiv.

Nasuprot nekim drugim zemljama kandidatkinjama (na primjer, Litvi, Slovačkoj i Poljskoj), obvezni minimum sudjelovanja na referendumu i tekst referendumska pitanja u Sloveniji nisu se nametnuli kao bitna, odnosno problematična pitanja. Pokret 23. prosinca zalagao se, doduše, za održavanje plebiscita umjesto referenduma⁶, ali je njihov zahtjev politička elita posve ignorirala.

⁵ “Slovenija može međunarodnim ugovorom, koji ratificira Državni zbor dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika, prenijeti izvršavanje dijela suverenih prava na međunarodne organizacije koje se temelje na poštovanju ljudskih prava i temeljnih sloboda, demokracije i načela pravne države, te ući u obrambeni savez s državama koje se zalažu za poštovanju tih vrednota.

Prije ratifikacije međunarodnoga ugovora iz prethodnoga stavka Državni zbor može raspisati referendum. Prijedlog je na referendumu prihvaćen ako za nj glasuje većina birača čiji su glasački listići bili važeći. Ishod referenduma obvezuje Državni zbor. Ako je referendum bio održan, po zakonu o ratifikaciji takvoga međunarodnog ugovora raspisivanje referenduma nije dopušteno. Pravni akti i odluke, koji su prihvaćeni u okviru međunarodnih organizacija na koje Slovenija prenosi izvršavanje dijela suverenih prava, u Sloveniji se primjenjuju u skladu s pravnim uređenjem tih organizacija. U postupcima donošenja pravnih akata i odluka u međunarodnim organizacijama na koje Slovenija prenosi izvršavanje dijela suverenih prava, Vlada odmah obavještava Državni zbor o prijedlozima tih akata i odlukama te o svojoj aktivnosti. Državni se zbor o tome može očitovati, a Vlada ih uzima u obzir u svom djelovanju. Odnose između Državnog zbora i Vlade iz ovoga stavka detaljnije utvrđuje zakon, koji se donosi dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika.”

⁶ Za uspješni ishod plebiscita treba ostvariti većinu svih nositelja prava glasa, a ne samo onih koji sudjelovali u glasanju.

Referendumska kampanja

Težnja za punopravnim članstvom Slovenije u EU-u u posljednjem je desetljeću bila obilježena velikom suglasnošću u redovima političke elite i među svim relevantnim političkim strankama.

S iznimkom SNS-a, koji je na izborima za parlament 1996. dobio 3,2 posto, a 2000. godine 4,4 posto glasova birača, ni jedna parlamentarna stranka nije se protivila tom cilju. Naprotiv, već 3. srpnja 1997. vođe svih parlamentarnih stranaka (osim SNS-a) potpisali su poseban sporazum o međusobnoj suradnji na područjima koja su zadirala u uključivanje Slovenije u EU.

Od izvanparlamentarnih stranaka samo bismo Novu stranku – koja je na parlamentarnim izborima 1996. osvojila 0,1 posto, a 2000. godine 1,6 posto glasova birača – mogli označiti euroskeptičnom. Među organizacijama civilnoga društva najistaknutiji euroskeptici bili su Pokret 23. prosinca i Neutro. Potonja je u to vrijeme imala snažne organizacijske i personalne veze s već spomenutom Novom strankom.

Kampanja ZA ulazak u EU

U predreferendumskoj (službenoj, odnosno vladinoj) kampanji za ulazak Slovenije u EU ponajprije uočavamo proces informiranja slovenskih građanki i građana o napretku i rezultatima pregovaračkoga procesa, ali i o drugim temama povezanim s EU-om, primjerice o vrsti, sastavu i djelovanju zajedničkih institucija EU-a ili o procesu donošenja odluka na nadnacionalnoj razini. Ta predreferendumska kampanja službeno je započela 8. svibnja 1997. vladinim programom nazvanim ‘kampanjom javnoga osvješćivanja’.⁷ Za provođenje te kampanje vlada je ovlastila Ured Vlade RS za informiranje. Zato je – radi informiranja zainteresirane javnosti o ‘europskim’ temama – u Uredu bio osnovan poseban sektor u kojem je zaposleno pet osoba i skupina osposobljenih studenata.

Strategija službene/vladine kampanje temeljila se na komunikacijskoj strategiji informiranja slovenske javnosti o uključivanju Slovenije u EU, a počivala je na trima stupovima: programima za širu javnost, programima za medije i programima za nevladine organizacije (Kustec, 2002.: 75). Za kampanju su bili karakteristični postupno intenziviranje aktivnosti povezanih s uključivanjem u EU i tzv. *breakthrough* događaji, koje je slovenska javnost doživljavala kao ‘zabrinjavajuće’.

⁷ Ta kampanja, odnosno program, trajala je do kraja 2004.

Promatrano kronološki, najčešće pokretane i sporne teme⁸ povezane s uključivanjem Slovenije u EU nakon 1997. bile su: pitanje vlasništva stranaca nad nekretninama (tzv. španjolski kompromis), zatvaranje bescarinskih trgovina duž slovenske granice sa zemljama članicama EU-a (Italijom i Austrijom), pitanje podrijetla lipicanaca, posljedice ulaska u EU za poljodjelstvo i prehrambenu industriju, pitanje ugroženosti slovenskoga jezika i nacionalnoga identiteta, pitanje statusa Slovenije s obzirom na njezine uplate u proračun EU-a i dobivanje sredstava iz tog proračuna. U tom razdoblju, osobito posljednje godine uoči referenduma, vlada je programom informiranja javnosti pokušala zainteresiranu javnost upoznati ponajprije s: a) posljedicama pregovora za pojedince i određene društvene skupine, b) posljedicama pregovora za državu i pojedina područja društvenoga života i, osobito u posljednjoj fazi c) potaknuti ljude da sudjeluju na referendumu (Krajc, 2003.). Od 1997. do 2003. vlada je spomenuti program financirala iz dvaju izvora: milijun eura dobila je iz PHARE programa EU-a (za razdoblje od 1997. do 2000.), a 2,468 milijuna eura izdvojila je iz državnoga proračuna za komunikacijski program informiranja o EU-u (Krajc, 2003.).

Unatoč višegodišnjoj posrednoj kampanji, tek posljednja dva mjeseca prije održavanja referenduma o ulasku u EU možemo označiti kao razdoblje intenzivne i izravne vladine kampanje. Službena referendumska kampanja (kako za ulazak u EU, tako i za NATO) u obliku intenzivnijih informacijskih aktivnosti formalno je započela 1. veljače 2003. konferencijom za novinare na kojoj su govorili predsjednik vlade, ministar vanjskih poslova i ministar za europska pitanja, koji je ujedno bio i vođa slovenskoga užeg pregovaračkog tima za ulazak u EU. Ta je kampanja imala četiri glavna elementa, odnosno četiri bitne značajke:

1. Prvi je element sadržavao intenzivirane aktivnosti informiranja posredstvom javnih rasprava i organiziranjem (sufinanciranjem) televizijskih suočavanja i radijskih emisija na regionalnoj (lokalnoj) razini.⁹ Javne rasprave bile su organizirane u regijama po Sloveniji. Od 1. veljače do 23. ožujka 2003. bile su organizirane dvije javne rasprave tjedno. U istom je razdoblju na pet regionalnih televizija bilo organizirano šest emisija (tri u veljači i tri u ožujku) na temu ulaska Slovenije u EU, a na sedamnaest lokalnih i regionalnih radiopostaja takve su emisije bile jednom tjedno. Krajc (2003.) ističe da su sudionici televizijskih i radijskih rasprava bili

⁸ V. također Bučar/Brinar (2002.).

⁹ Nacionalna televizija (TV Slovenija) i najveća komercijalna televizija (POP TV) pripremale su svoje emisije (suočavanja) o prednostima i lošim stranama ulaska Slovenije u EU.

iz obaju tabora – iz onoga koji se zauzimao za ulazak Slovenije u EU i iz onoga koji se tomu protivio.¹⁰

2. Drugi je element uključivao distribuciju različitih publikacija. U tom su razdoblju bile pripremljene i objavljene različite publikacije na slovenskom jeziku (na primjer, prilog časopisu *Kmečki glas*, publikacija ‘Slovenija u Europskoj Uniji’, publikacija ‘Slovenija i Europska Unija’, publikacija ‘Slovenija – država članica Europske Unije’) u nakladama od 10.000 do 690.000 primjeraka. Tomu treba dodati da te publikacije nisu sadržavale samo argumente u prilog ulaska Slovenije u EU, iako nisu izričito iznosile argumente protiv ulaska Slovenije u EU.
3. Posjeti istaknutih predstavnika EU-a i NATO-a bili su treći element službene kampanje. U vrlo kratkom razdoblju prije referenduma o ulasku u EU, brojni su predstavnici obiju spomenutih nadnacionalnih struktura posjetili Sloveniju (primjerice Prodi, Verheugen, Fisher, Solana i Robertson).
4. Četvrti su element bili televizijski govori potpore ulasku Slovenije u EU, koje su držali najviši politički predstavnici (primjerice predsjednik parlamenta, prijašnji predsjednik države Milan Kučan, vođa tadašnje oporbe)¹¹ i uspješni gospodarstvenici (televizijski oglas s uspješnim slovenskim gospodarstvenicima financirala je Privredna komora Slovenije).

Pritom treba spomenuti još neke činjenice. *Prvo*, od siječnja do ožujka 2003. slovenska je vlada za intenzivnu kampanju o ulasku Slovenije u EU potrošila 258.620 eura proračunskoga novca.¹² Ta su sredstva bila namijenjena navedenim aktivnostima. *Drugo*, delegacija Europske komisije u Sloveniji istodobno je vodila vlastitu kampanju, usklađenu s kampanjom slovenske vlade. *Treće*, u referendumskoj kampanji za ulazak Slovenije u EU uopće nije bilo plakata. Spomenuti televizijski govori poznatih političara bili

¹⁰ Po mišljenju Krajca, novinari su u više navrata dijelili pobornike i protivnike ulaska Slovenije u EU na političare (pobornike ulaska u EU) i civilno društvo (protivnike ulaska u EU). Po njegovu mišljenju, takva podjela nije bila korektna već i zato što su brojne organizacije civilnoga društva zagovarale ulazak Slovenije u EU. Krajc (2003.) je također ocijenio da su oba tabora imala sličan pristup medijima, odnosno, s obzirom na mali broj onih koji su se protivili ulasku u EU, smatrao je da su čak bili ‘nadreprezentirani’ u medijima. Pritom valja spomenuti da su predstavnici SNS-a i Pokreta 23. prosinca mogućnosti pristupa medijima protivnika ulaska u EU ocijenili posve drukčije od Krajca.

¹¹ Kao zanimljivost spomenimo i to da među njima nije bilo sadašnjega predsjednika države Janeza Drnovškega, što je zanimljivo osobito stoga što je on prije toga bio predsjednik vlade u najvećem dijelu razdoblja u kojem je Slovenija ulazila u EU.

¹² Usporedbe radi, spomenimo da je za kampanju o ulasku Slovenije u NATO slovenska vlada potrošila 310.350 eura proračunskoga novca.

su pripremljeni i izvedeni *ad hoc* zbog slabe potpore referendumu o ulasku Slovenije u NATO (Krajc, 2003.). Unatoč tomu, svi su se govori bavili procesima povezivanja u širem smislu, ali su svi govornici izrijeком spomenuli EU. Četvrto, važni, ali nerijetko podcijenjeni, igrači u kampanji za ulazak Slovenije u EU bili su predstavnici oporbenih parlamentarnih stranaka, s iznimkom SNS-a. Ti igrači nisu, doduše, u kampanju uložili novac (to možemo reći i za parlamentarne stranke), ali su i te kako 'čuvali leđa vladi'. Naime, vrlo se rijetko događa da predstavnike vlade i oporbe udružuju praktički posve ista gledišta i da sjede na istoj strani 'pregovaračkog stola'. To je svakako pozitivno utjecalo na građane. Uostalom, sve stranke koje su se zauzimale za ulazak Slovenije u EU često su isticale da pitanje ulaska Slovenije u EU nije vladin projekt nego projekt cijele Slovenije.

Kampanja PROTIV ulaska u EU

Referendumska kampanja o ulasku Slovenije u EU bila je obilježena nepostojanjem široke, usklađene i dobro organizirane kampanje protiv ulaska Slovenije u EU. Referendum je pokazao da u Sloveniji nema ozbiljne oporbe koja bi se protivila ulasku u EU. U tim je okolnostima kampanja protiv ulaska u EU bila obilježena isključivo nekim partikularnim interesima. Naj-snažniji i najuočljiviji parlamentarni igrač protiv ulaska Slovenije u EU bila je SNS, koja se ulasku protivila još dok je trajao proces pregovora i cijelo vrijeme upozoravala na moguće opasnosti ućlanjenja u EU. Unatoč tomu, prema riječima predsjednika stranke Zmage Jelinčiča (2003.), oni sami sebe ne smatraju euroskepticima nego eurorealistima.

Od neparlamentarnih stranaka se samo Nova stranka doista protivila ulasku Slovenije u EU. Već u njihovu izbornom programu iz 2000. godine stoji: "Kako je EU utemeljena na načelu diskriminacije, što znači da su neke države pozvane na gozbu, dok se druge u predvorju grozničavo i pod svaku cijenu pripremaju da udovolje zahtjevima, a treće pak sve to gledaju izdaleka, u Sloveniji moramo odvagnuti svrhovitost dosadašnjega načina uključivanja u EU". I predstavnici Nove stranke u više su navrata naglašavali da su kritični prema EU-u, ali da nisu euroskeptici. Bilo kako bilo, iznenadilo je što se stranka za vrijeme referendumske kampanje posve ogradila od nje i u njoj nije sudjelovala. To se, očito, može povezati s određenim promjenama koje su se upravo u to vrijeme događale u stranci. Nakon predsjedničkih izbora 2002., na kojima se kandidirao i supredsjednik Nove stranke, stranku je naime napustio generalni sekretar, inače aktivni euroskeptik. S obzirom na to, ne čudi što ni Neutro, organizacija civilnoga društva, koja je bila organizacijski i kadrovski tijesno povezana s Novom strankom, nije sudjelovala u kampanji protiv ulaska Slovenije u EU. No oba ta igrača, Novu stranku i Neutro, moglo se zapaziti u referendumskoj kampanji o ulasku Slovenije u NATO.

Pritom treba također naglasiti iznenađujuću činjenicu da je posljednjih tjedana uoči referenduma i SNS bio vrlo pasivan. Kao razlog tomu Jelinčič (2003.) je naveo ponašanje medija, koji su, prema njegovoj tvrdnji, prestali objavljivati stajališta SNS-a o uključivanju Slovenije u EU i pozivati stranku na različita suočavanja. Napomenuo je također da njegova stranka, zbog vrlo ograničenih sredstava, nije bila kadra voditi svoju kampanju.

Dakako, treba spomenuti da su u kampanji za EU-referendum bili prisutni i neki pojedinci i udruženja koji su se protivili ulasku Slovenije u EU. Najzapaženije – a zapravo bismo mogli reći i jedino – bilo je udruženje pod nazivom Pokret 23. prosinca. Predsjednik Pokreta Borut Korun (2003.) okarakterizirao je svoje udruženje kao euroskeptično. Za vrijeme referendumske kampanje Pokret je objavio publikaciju “Slovenija sada!” u nakladi od 10.000 primjeraka. Prema Korunovim riječima, naklada je bila tako mala zbog toga što Pokret financijski ovisi samo o članarinama i subvencijama koje dobivaju organizacije civilnoga društva. Pokret 23. prosinca bio je aktivan i u kampanji protiv ulaska Slovenije u NATO. Prema tome možemo reći da je bio jedina organizacija civilnoga društva koja se angažirala u objema kampanjama. Korun (2003.) je tim povodom rekao da su se svi oni koji su inače bili euroskeptični orijentirali na kampanju o ulasku Slovenije u NATO, jer su osjećali da bi se tu moglo pobijediti.

Bitna je značajka euroskeptičnih/eurorealističnih igrača – političkih stranaka, organizacija civilnoga društva ili pojedinaca – bila u tome što nisu bili kadri osvojiti naklonost birača. Jedina je iznimka u tome bio Jože Mencinger, tadašnji rektor ljubljanske Univerze, inače ugledni ekonomist, a u prvoj slovenskoj vladi 1990. omiljeni ministar, koji je, prema anketnim istraživanjima javnoga mnijenja u ožujku 1993., bio među onima koji uživaju najveće povjerenje građana. Prema Politbarometru, bio je po tome na petome mjestu, iza nekadašnjega predsjednika Republike Milana Kučana, tadašnjega ministra za europska pitanja i vođe užega pregovaračkog tima Potočnika, sadašnjega predsjednika Republike Janeza Drnovšeka i tadašnjega predsjednika parlamenta Boruta Pahora. Ipak, prema ocjeni Koruna (2003.), i Mencinger se usredotočio isključivo na kampanju o ulasku Slovenije u NATO.

SNS i Pokret 23. prosinca ponudili su javnosti ponajprije dvije kritike slovenskoga ulaska u EU: 1) ulazak u EU znači gubitak suverenosti mlade države; 2) slovenska gospodarska, socijalna i sigurnosna situacija ulaskom Slovenije u EU neće se poboljšati; kao alternativni prijedlog rodila se zamisao o “slavenskoj ili istočnoj Švicarskoj”.

Po mišljenju Krajca (2003.), Jelinčiča (2003.) i Koruna (2003.), vrlo su uočljive dvije ključne razlike između igrača koji su bili za ulazak Slovenije u EU i onih koji su bili protiv ulaska. *Prvo*, igrači koji su zagovarali ulazak u EU bili su homogeni, dok su oni koji su se protivili ulasku u EU bili međusobno razdijeljeni, iako su se uoči kampanje pokušali dogovoriti o suradnji,

ali nitko od njih ne može objasniti zašto ta suradnja nije bila ostvarena. *Drugo*, najistaknutiji pojedinac u kampanji za ulazak Slovenije u EU bio je vrlo omiljeni tadašnji ministar za europska pitanja Potočnik. Protivnici ulaska Slovenije u EU takvog pojedinca nisu imali, a bili su i vrlo neuspješni u nuđenju ozbiljnih i dobrih alternativa ulasku u EU.

Ishod referenduma: odziv i rezultat

Istraživanja javnoga mnijenja neprestano su davala povoljne prognoze o potpori ulasku Slovenije u EU, tako da nije bilo nikakve bojazni da bi se moglo dogoditi da referendum ne uspije. No, istraživanja javnoga mnijenja o ulasku Slovenije u NATO naviještala su drukčiji ishod. Zato se i mogu razumjeti 1) znatno veća nastojanja, odnosno angažiranja vlade u kampanji o ulasku Slovenije u NATO¹³ i 2) to da su se brojni euroskeptični igrači prebacili u kampanju o ulasku Slovenije u NATO jer su tu vidjeli znatno veće stvarne mogućnosti za pobjedu nego na referendumu za ulazak u EU.

Tablica 3: Ishodi referenduma o ulasku Slovenije u EU i NATO

	EU-referendum		NATO-referendum	
	ukupno	%	ukupno	%
registrirani birači	1,613.272	100,0	1,613.272	100,0
svih glasova	975.015	60,4	974.988	60,4
nevrijedeći glasovi	4.884	0,5	9.179	0,9
vrijedeći glasovi	974.558	99,5	965.345	99,1
ZA	869.171	89,6	637.882	66,1
PROTIV	100.503	10,4	327.463	33,9

Izvor: Republička izborna komisija, <http://www.rvk.si/referendum/eu-nato7eng7index.html>

Rezultat referenduma o ulasku Slovenije u EU donio je dvije iznenađujuće činjenice: vrlo nisko sudjelovanje i vrlo visok postotak potpore ulasku u EU. Sudjelovanje na izborima od 60,4 posto vrlo je nisko, s obzirom na to što su i sva anketiranja javnog mnijenja najavljivala izbornu sudjelovanje od 70 do 75 posto. Usporedimo li taj referendumski odziv s odzivom na prethodnim parlamentarnim i predsjedničkim izborima u Sloveniji, bio je doista nizak, budući da se sudjelovanje na izborima kretalo između 85 i 70 posto. S druge strane valja reći i to da su svi ostali održani referendumu u Sloveniji imali još znatno manje sudjelovanje – kretalo se između 27 i 37 posto. Ipak,

¹³ “Referendumu o ulasku u NATO posvetio sam 90 posto svoga vremena u dvjema kampanjama”, rekao je Krajc (2003.).

kao što konstatira LeDuc (2002.: 82), nema razloga zbog kojega bi sudjelovanje na referendumima bilo niže nego na izborima. Djelomično to možemo potvrditi i na slovenskom primjeru, budući da je na plebiscitu, kao specifičnom obliku referenduma, o osamostaljenju Slovenije 1990. sudjelovalo čak 92,3 posto birača. To je znatno više od sudjelovanja na bilo kojim parlamentarnim ili predsjedničkim izborima u Sloveniji od 1990. naovamo.

Nizak odziv na referendum možda bi se u većoj mjeri mogao pripisati predviđanjima da njegov ishod nipošto neće biti tijesan. Vjerojatnije je, naime, da će birači izići na glasovanje ako imaju osjećaj da je njihov glas bitan i da njime mogu utjecati na rezultat (Blais, 2000.: 138). Zato je u slučajevima kad se predviđa neizvjestan ili tijesan ishod odziv birača veći (Blais, 2000.: Franklin i dr., 2001.).

Istodobno možemo reći da je većinska potpora ulasku Slovenije u EU bila očekivana (to je bilo najjavljivano ne samo istraživanjima javnoga mnijenja nego i ponašanjem odgovornih za EU-kampanju, koji su težište svoje aktivnosti usmjerili prema referendumu za ulazak u NATO, a napokon i time što su nekadašnji euroskeptici svoju aktivnost usmjerili na referendum o ulasku u NATO), iako je tako visok postotak, unatoč svemu, iznenađujući.

Najvjerojatnije razloge visokoga postotka pozitivnih glasova treba tražiti u sljedećim činjenicama:

- a) U javnosti postoji visok stupanj suglasnosti, koji su potvrdili i intervjuirani Jelinčič, Korun i Krajc, o tome da rezultat ne pokazuje posve realnu sliku, nego je dijelom posljedica niskoga odziva birača. Jelinčič, Korun i Krajc suglasni su u tome da bi postotak glasova za ulazak Slovenije u EU bio niži da je odziv na referendum bio viši. Po njihovu mišljenju, mnogi protivnici ulaska u EU nisu izišli na birališta jer su bili uvjereni da njihovi glasovi neće ništa promijeniti.
- b) Postojanje široke suglasnosti u političkoj, društvenoj i gospodarskoj eliti, koja je činila homogenu skupinu, dok su euroskeptični/eurorealistični igrači djelovali vrlo nepovezano, a ni u javnosti nisu uživali omiljenost kao neki igrači koji su zagovarali ulazak Slovenije u EU.
- c) U vladinoj kampanji sudjelovali su i najugledniji i najomiljeniji političari, oni kojima ljudi najviše vjeruju. Pojedini govori, prije svega govor nekadašnjega predsjednika Republike Milana Kučana, održan dva tjedna prije referenduma, bili su ocijenjeni kao ključni, ponajprije u kampanji o ulasku Slovenije u NATO, ali su ujedno bili bitni i za referendum o ulasku Slovenije u EU. Prema mjerenjima Politbarometra, Kučan je u tom razdoblju među ljudima još uvijek slovio kao političar koji uživa najveće povjerenje.

- d) Posjeti najistaknutijih predstavnika EU-a i NATO-a nedvojbeno su također povoljno utjecali na oba referendumska rezultata. Politbarometar je izmjerio da je 41 posto anketiranih prihvatilo Prodijeve, 37 posto Verheugenove, a 34 posto Robertsonove argumente.
- e) Ne treba zaobići ni neke događaje u regiji, ponajprije ubojstvo srpskoga predsjednika vlade Đinđića netom prije referenduma. Po mišljenju nekih promatrača, i taj je događaj učvrstio birače u uvjerenju da trebaju glasovati i za ulazak u EU i u NATO te time definitivno okončati s nekadašnjom državom.
- f) Slovenska je javnost razmjerno povoljno ocijenila rezultate pregovora o ulasku Slovenije u EU, što je vjerojatno također pridonijelo rezultatu referenduma. Prema Politbarometru, u prosincu je ta ocjena (raspon od 1 do 5) bila 3,5.

Na kraju, koje su demografske varijable (potencijalno) utjecale na potporu ulasku Slovenije u EU? Ta je potpora bila osobito visoka među starijim ljudima – starim 61 godinu ili više (93 posto) – i među stanovništvom koje živi u urbanim, gradskim područjima, osobito u dvama najvećim slovenskim gradovima (90 posto). Euroskeptična stajališta nalazimo među mlađima, u dobi između 30 i 45 godina, među kojima je ‘samo’ 78 posto podupiralo ulazak u EU, ali i među onima s osnovnoškolskim obrazovanjem te onima koji žive u ruralnim područjima.

Promatra li se opredjeljenje birača prema ulasku Slovenije u EU kroz prizmu stranačke pripadnosti, uočljivo je da je euroskepticizam najbliži pristašama SNS-a, među kojima je ‘samo’ 73 posto poduprla ulazak u EU. Doduše, uzorak je u slučaju SNS-a bio vrlo malen, pa nije reprezentativan.

Referendumske su odluke katkad obilježene nekim drugim političkim događajima (LeDuc, 2002.: 80). Potpora aktualnoj vladi katkad bitno određuje glasovanje na referendumima, možda i više od samoga referenduskog pitanja određuje rezultat referenduma (Franklin et al., 1995.). No u slučaju slovenskoga EU-referenduma, takvo što se nije dogodilo. U ožujku 2003. slovensku je vladu podupiralo 49 posto građana, a 36 posto joj je uskraćivalo potporu. U travnju su ti postotci bili 45 i 40. Politbarometar je također otkrio da je 79,3 posto onih koji u travnju nisu podupirali vladu, poduprla ulazak Slovenije u EU, dok je 93,3 posto onih koji su podupiralo vladu, poduprla i ulazak Slovenije u EU.

Zaključci

Referenduskom potporom ulasku Slovenije u EU slovenski su građani učinili posljednji korak na putu do punopravnoga članstva u EU-u. Velika referendumska potpora ulasku u EU potvrdila je čvrstu suglasnost u sloven-

skoj političkoj eliti o ulasku Slovenije u EU. Očito je također da je ona pokazala kako nema strahovanja građana da ulazak u EU vodi u ‘eroziju suverenosti’. Unatoč svemu tome, tolika potpora nije bila očekivana, kao, uostalom, ni razmjerno nizak odziv na referendum.

Možemo konstatirati da je kampanja bila obilježena: 1) dobro organiziranom i usklađenom kampanjom za ulazak Slovenije u EU (usklađenom čak i između vlade i velikoga dijela parlamentarne oporbe) i 2) loše organiziranom, razmrvljenom i vrlo slabom kampanjom protiv ulaska Slovenije u EU, koja nije imala alternative ulasku Slovenije u EU. U tom pogledu kampanja je bila ‘igra mačke i miša’.

Zahvaljujući suglasnosti gotovo svih relevantnih političkih stranaka (osim SNS-a), za kampanju je bio karakterističan vrlo nizak stupanj identificiranja s političkim strankama. Igrači civilnoga društva u referendumskoj kampanji o ulasku Slovenije u EU praktički uopće nisu sudjelovali, nego su pozornost usmjerili prema kampanji o ulasku Slovenije u NATO. Zbog toga nam se kao relevantno nameće pitanje bi li rezultati dvaju referenduma – o ulasku u EU i o ulasku u NATO – bili drukčiji da referendumima nisu održani istodobno. Nagađanja mogu biti različita, ali ostaju tek nagađanja.

Literatura

- Ágh, A., 2003.: *Anticipatory and Adaptive Europeanization in Hungary*, Hungarian Centre for Democracy Studies
- Blais, A., 2000.: *To Vote or Not to Vote: The Merits and Limits of Rational Choice Theory*, University of Pittsburgh Press
- Bučar, B./Brinar, I., 2002.: Nekateri pre(po)misleki ob vstopanju v EU. *Teorija in praksa*, (39) 4: 654-668
- Cini, M., 2004.: Culture, Institutions and Campaign Effects: Explaining the Outcome of Malta’s EU Accession Referendum. *West European Politics*, (27) 4: 584-602
- Franklin, M./van der Eijk, C./Marsh, M., 1995.: Referendum Outcomes and Trust in Government: Public Support for Europe in the Wake of Maastricht. *West European Politics*, (18) 3: 101-117
- Franklin, M./Lyons, P./Marsh, M., 2001.: The Turnout Paradox: Why Changing Electoral Experiences Trump Changing Social Characteristic in Driving Voter Turnout in Advanced Democracies. Prilog predstavljen na ‘Congress of the European Consortium for Political Research’, Canterbury, England, rujan 2001.
- Grabbe, H., 2001.: How Does Europeanisation Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity. *Journal of European Public Policy*, (8) 4: 1013-1031
- Hanley, S., 2004.: A Nation of Sceptics? The Czech EU Accession Referendum of 13-14 June 2003. *West European Politics*, (27) 4: 691-715

- Henderson, K., 2004.: EU Accession and the New Slovak Consensus. *West European Politics*, (27) 4: 652-670
- Jacobsen, D. H., 1997.: The European Union's Eastward Enlargement. European Integration online Papers (EIoP), 1(14). Dostupno preko: <http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-014a.htm>, 5. 8. 2005.
- Krašovec, A./Lajh, D., 2004.: The Slovenian EU Accession Referendum: A Cat-and-Mouse Game. *West European Politics*, (27) 4: 603-623
- Kustec, S., 2002.: *Vrednotenje vladnega programa sofinanciranja nevladnih organizacij – primer vključevanja Slovenije v Evropsko unijo*, Fakulteta za družbene vede, (Magistarski rad)
- Lajh, D./Fink-Hafner, D., 2002.: Institucionalno prilagajanje slovenske izvršne oblasti povezovanju Slovenije z ES/EU: mednarodno-primerjalni pogled. *Teorija in praksa*, (39) 6: 970-99
- LeDuc, L., 2002.: Referendums and Initiatives: The Politics of Direct Democracy, u: LeDuc, L./ Niemi, G. R./ Norris, P. (ur.), *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, Sage Publications, 70-87
- Mikkil, E./Pridham, G., 2004.: Clinching the 'Return to Europe': The Referendums on EU Accession in Estonia and Latvia. *West European Politics*, (27) 4: 716-748
- Szczerbiak, A., 2004.: History Trumps Government Unpopularity: The June 2003 Polish EU Accession Referendum. *West European Politics*, (27) 4: 671-690
- Szczerbiak, A./ Taggart, P., 2004.: The Politics of European Referendum Outcomes and Turnout: Two Models. *West European Politics*, (27) 4: 557-583
- Zajc, D., 2002.: Vloga nacionalnih parlamentov pri oblikovanju nacionalnih interesov v procesu globalizacije in vstopanja v EU. *Teorija in praksa*, (39) 4: 669-690

Drugi izvori

- Podatci Ureda vlade za informiranje. Ljubljana, rujan 2003.
- Politbarometer – Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, <http://e-uprava.gov.si/ispo/politbarometer/prikaz.ispo>.
- Republička izborna komisija, <http://www.rvk.si>.
- Ustav Republike Slovenije. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1993.

Intervjui

- Jelinčič, Zmagor, predsjednik Slovenske nacionalne stranke. Intervju avtor, 22. prosinca 2003., Ljubljana.
- Koron, Borut, predsjednik Pokreta 23. prosina. Intervju avtor, 23. prosinca 2003., Velenje.
- Krajc, Gregor, nekadašnji direktor Ureda Vlade RS za informiranje. Intervju avtor, 27. listopada 2003., Ljubljana.

Damjan Lajh
Alenka Krasovec

*REFERENDUM ABOUT JOINING SLOVENIA INTO
EUROPEAN UNION: INTERNATIONAL COMPARATIVE
VIEW*

Summary

The article takes a comparative perspective to review the background to campaign for and result of the Slovenian EU-accession referendum. The authors describe the EU's accession referendum campaign in Slovenia as a 'cat-and-mouse game' since the 'yes' campaign was outstandingly well organised and synchronised in stark contrast to the 'no' campaign which was poorly organised and came across as the representative of a narrow set of interests. Irrespective of this, the large victory (almost 90 percent) of the 'yes' camp was unexpected as was the relatively low turnout (60,4 percent). Two of the most important reasons for this high support shown at the EU accession referendum can be traced to a broad consensus among political, social and economic elites and the reorientation of the most exposed and well-known anti-EU actors towards the NATO accession referendum that was held simultaneously. Thereby, the article also partially examines the Slovenian NATO-accession referendum but only to the extent that it influenced the campaign and result of the EU referendum.

Key words: referendum, Slovenia, European Union, NATO

Mailing address: Damjan Lajh, Fakultet društvenih znanosti,
Kardeljeva Ploščad 5, SI 1000 Ljubljana, Slovenija.
E-mail: damjan.lajh@fdv.uni-lj.si

Mailing address: Alenka Krasovec, Fakultet društvenih znanosti,
Kardeljeva Ploščad 5, SI 1000 Ljubljana, Slovenija.
E-mail: alenka.krasovec@fdv.uni-lj.si